

Radboud Molijn, Japankenner: *Spel zonder snaren*, wat Japan betekende voor Arjen

Ik weet niet of het allemaal even zin-vol is wat ik hier ga vertellen. Misschien is het meer Zen dan dat het zin heeft. Maar laat ik beginnen met een Japanse mop.

Sam en Moos heten hier: Caoshan en Dé-de-oudere, beiden Zen-meester.

Caoshan vraagt aan Dé-de-oudere: “Het ware werkelijkheidslichaam van Boeddha is als ruimte: het manifesteert vorm in antwoord op wezens, zoals de maan in het water – hoe verklaart ú het principe van respons?”

Dé-de-oudere zegt: “Als een ezel die in een bron kijkt.”

Caoshan zegt: “U zei daar inderdaad heel wat, maar u zei slechts 80 procent.”

Dé-de-oudere: “En wat denkt u zelf, leraar?”

Caoshan zegt: “Als de bron die naar de ezel kijkt.”

Nog een mop.

Een leerling ziet Dé-de-oudere staan aan de andere kant van de kolkende rivier. Hij zwaait en schreeuwt naar Dé-de-oudere: “Meester, hoe kom ik aan de overkant?” Dé-de-oudere glimlacht en roept: “Je staat al aan de overkant.”

Goed, het is geen mop maar een *koan*, een korte weergave van een gebeurtenis of dialoog in Zen die bedoeld is om twijfel te zaaien, die kernachtig een aspect van de boeddhistische leer weergeeft, die iemands inzicht in die leer wil testen - en die soms tot “verlichting” leidt. Het zijn vaak zeer onverwachte vragen en antwoorden zonder een logica zoals wij die gewend zijn. Zoals de vermaarde hoogleraar Japans Frits Vos, stelde: het Zen-Boeddhisme verwerpt iedere canonieke studie, drijft de spot met zijn eigen religieuze grondslagen en propageert met volstrekt irrationele middelen de “directe weg tot Verlichting”.

Laatste Japanse mop / koan.

Een zen-student komt naar de tempel van Caoshan en vraagt hem: “Meester, als ik mij aansluit bij uw tempel, hoe lang duurt het voordat ik ‘verlicht’ ben?” Caoshan: “Tien jaar.”

Student: “Tien jaar! En meester, als ik nu hard werk en m’n inspanning verdubbel?”

Waarop Caoshan zegt: “Twintig jaar.”

De titel van deze korte voordracht luidt “Radboud Molijn, Japankenner: *Spel zonder snaren*, wat Japan betekende voor Arjen”, en die titel suggereert een aantal feiten waarvan ik mij afvraag of die wel allemaal even waar zijn.

Radboud Molijn, zeker, zo heet ik, dat ben ik zelf, tenminste, dat denk ik, maar als ik daar bijvoorbeeld de definitie van “het zelf” tegenover zet van Kitaro Nishida, Japans grootste 20^e-eeuwse filosoof die westerse filosofie probeerde te verenigen met Zenboeddhisme, dan weet ik niet meer of ik Radboud Molijn ben, of dat ik dat alleen ben omdat jullie mij als Radboud Molijn kennen. Of zoals in Zen-termen: over je “zelf” praten is het veranderen van het Onderwerp in het Leidend Voorwerp. Want: “een oog kan zichzelf niet zien, een tand kan zichzelf niet bijten ...”

Terug naar de titel van dit korte praatje: Radboud Molijn, “Japankenner” staat er. Daar gaan we opnieuw.

Zoals Arjen en ik elkaar regelmatig voorhielden: hoe meer we met Japan te maken hebben, hoe minder we ervan begrijpen. Arjen woonde er zo’n vijf jaar. Ik 2.5 jaar, de helft dus, maar sinds ik veertig jaar geleden uit Tokyo verhuisde, was ik gemiddeld drie keer per jaar een week in Japan, zo’n 120 weken gedeeld door 52 = ca. 2.5 jaar bovenop de eerste 2.5 jaar dus. Ergo, Arjen en ik hadden in kwantitatief opzicht evenveel recht van spreken wanneer we beweerden: hoe langer in Japan, hoe minder je ervan begrijpt. Dus de titel van “Japankenner”? Ho maar, zet daar maar vraagtekens bij.

“Spel zonder snaren”, dat is de titel van een van de boeken die ik uit Arjen’s flinke bibliotheek koos, een boek over het Zenboeddhisme geschreven door zijn hoogleraar Japans: Frits Vos. Al op pagina 1 citeert Prof. Vos een passage uit de Ts’ai-ken-T’an: De mensen weten hoe zij een boek met schrift moeten lezen, maar zij weten zich geen raad met een boek zónder schrift. Zij weten hoe zij op een luit met snaren moeten spelen, maar weten niet wat te beginnen met een luit zónder snaren.

Dit boek dus, het staat vol met letters, schrift dus, maar leidt het lezen van al deze tekst in dit boek nu echt tot kennis, wijsheid? Ik wou dus dat dit een boek zonder schrift was, dat er niets in stond, dan was ik misschien wat wijzer dan ik nu ben – en was ik wellicht wat meer Japankenner dan nu beweerd wordt.

Het laatste deel van de titel van deze korte voordracht luidt: Wat Japan betekende voor Arjen ...

Dames en heren, ik zou het werkelijk niet weten.

Zeker, Arjen was gefascineerd door Japan, zoals bijvoorbeeld door de serene stilte die hij ervoer toen hij eens in een veld vol witte lelies liep - en hij halverwege het veld plotseling een stem hoorde vanuit een luidspreker die in het Japans aankondigde: “U loopt nu in een veld van witte lelies. Witte lelies bloeien tussen juni en augustus – wist u dat witte lelies in Japan een symbool zijn van kuisheid en puurheid?” Arjen tegen mij: “Radboud, echte stilte vind je toch niet vaak in Japan?”

Arjen hield van de schoonheid van Japan, maar als we samen in Tokyo rondliepen met die krankjorume hoeveelheid stijlen van huizen, vaak zonder enige planning gebouwd en met elektriciteitsdraden die overal en nergens boven de straat hangen, dan constateerden we vaak: het is hier eerder fascinerend door z'n rommeligheid dan door z'n esthetische benadering.

Arjen vertelde me dat je bij tempels, met daarin toch dikwijls bijzondere en kostbare voorwerpen, halverwege het pad naar de ingang soms een bord ziet waarop staat: dief, tot hier, niet verder.

Als ik al een antwoord op de vraag zou moeten verzinnen “Wat Japan betekende voor Arjen?”, dan zou ik eerder zeggen dat hij in Japan “de Onlogica” vond of beter: een andere, niet causale manier van denken. Laten we niet vergeten: Arjen was wiskundige en het zou best kunnen zijn dat hij in Japan de antithese vond van wat hij al die jaren in Leiden had bestudeerd.

Een voorbeeld is een van de kernbegrippen van het Boeddhisme waar Japan mee doordeesemd is: *shiki soku ze ku ku soku ze shiki*, “vorm is leegte leegte is vorm”. Het zijn tegenstellingen die voor, laten we zeggen, de gemiddelde westers denkende man of vrouw op z'n best raadselachtig zijn en misschien uitnodigen tot verdere reflectie. Maar ik denk dat Arjen van meet af aan gefascineerd was door wat hij vond in Japan: een vaak volstrekt andere causaliteit en daarmee: realiteit dan de onze.

Maar ... en nu kom ik op gevaarlijk terrein:

Ik denk wel eens: hoe zou het zijn wanneer Arjen niet op die dag in 1968 hoogleraar Frits Vos zelf aan de telefoon kreeg die hem aanmoedigde als wiskunde-student om toch

vooral Japans te gaan studeren; en wat nou als in dat geval Arjen vervolgens niet naar Japan was gegaan?

Hoe zou Arjen gestorven zijn zónder zijn overtuiging “Ik ga terug naar het Licht”, een overtuiging die hij, zeker niet godsdienstig, in Japan had opgedaan?

Als tijd niet lineair is maar cyclisch zoals men soms zegt dat die in Japan is, dan zou je ook kunnen denken dat oorzaak en gevolg, net als vorm en leegte, inwisselbaar zijn en dat hij, Arjen, om terug te keren naar het Licht, naar Japan moest gaan en dus Japans moest gaan studeren.

De enige die we dit hadden kunnen vragen is Arjen. En die is er niet meer, behalve in onze geest, in zijn poëzie en in zijn indrukwekkende Kronieken, verwoord in zijn indrukwekkende boek *De wind van morgen*.

Radboud Molijn, ter gelegenheid van de uitgestelde presentatie van Arjens boek *De wind van morgen* op zondag 11 oktober bij Boekhandel Blokker te Heemstede. Radboud Molijn was sinds 1978 bevriend met Arjen Sevenster die hij ontmoette in Japan. Hij is ondernemer en werkt vooral voor Japanse bedrijven met interesse in business-development in Europa.